

Strategia

Europejskiego Stowarzyszenia Rozwoju Obszarów Wiejskich i Odnowy Wsi ARGE

na rzecz zrównoważonego rozwoju sołectw i gmin wiejskich w Europie

1. Preambuła: Europa Wsi

Europa w niemalże czterech piątych ma charakter wiejski. Równo połowa Europejczyków żyje na obszarach wiejskich i ponad połowa miejsc pracy znajduje się w takich regionach. Podczas gdy z biegiem czasu udział powierzchni obszarów wiejskich zmniejszył się tylko w niewielkim stopniu na korzyść aglomeracji miejskich, to jednak ilość mieszkańców stale spada.

Nie istnieje jeden rodzaj obszarów wiejskich. Raczej mamy szerokie spektrum różnorodnych typów przestrzeni, które prezentują się jako bardzo zróżnicowane przestrzenie życia i gospodarcze. Tak w coraz obserwujemy przeobrażenie regionów okalających miasta w aglomeracje miejskie powstałe w wyniku suburbanizacji, które cechuje gwałtowny przyrost ludności, wchłanianie olbrzymich przestrzeni, niszczenie pierwotnego krajobrazu i utrata tożsamości. W przeciwieństwie do nich w pierwszym rzędzie regiony położone na peryferiach, niejednokrotnie o wyjątkowo atrakcyjnych walorach krajobrazowych, dotykane są migracją, starzenia się społeczeństwa, bezrobociem i upadkiem gospodarczym. Na szczególną uwagę zasługują także wyzwania przed jakimi stoją obszary z dużym udziałem terenów wartościowych z punktu widzenia środowiska naturalnego lub tych, na których silnie rozwija się rolnictwo albo turystyka.

Niepowtarzalne walory środowiska naturalnego, kultury i historii danych obszarów, gospodarcze i społeczno-polityczne warunki ramowe, standardy ekonomiczne i infrastrukturalne, jak również dystans od centrum są odpowiedzialne za to, że na europejskich obszarach wiejskich, od północy do południa, pomiędzy starymi a nowymi państwami

członkowskimi, ale również wewnątrz poszczególnych krajów istnieją zróżnicowane obszary – w odniesieniu do ich wyglądu, umocowania odgrywanych lub możliwych do odegrania funkcji: przestrzeń życiowa, przestrzeń spotkania, przestrzeń regeneracji i równowagi, przestrzeń rekreacyjna, przestrzeń pracy i gospodarcza.

Wsie były i są objęte stałymi zmianami, tworząc przy tym nowe formy przestrzeni do pracy i życia. Wzrastająca mobilność, rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych powodują zanikanie granic pomiędzy różnymi obszarami. W wielu miejscach powoduje to ustępowanie tradycyjnych układów społecznych, a wiejska rzeczywistość miesza się z miejskimi wzorami.

W rzeczywistości, pomiędzy miastem a wsią powstaje coraz gęściejsza sieć wzajemnych powiązań i zależności. Z tego wynika wiele wyzwań, nowych możliwości i szans, jednak również poważnych problemów, w szczególności zaś tam, gdzie w politycznej i społecznej hierarchizacji na linii miasto-wieś zaczynają dominować bezrefleksyjne próby upodabniania się tych obszarów do siebie lub autodestrukcyjna wzajemna wrogość.

Polityka Unii Europejskiej na rzecz obszarów wiejskich

Unia Europejska jest ważnym partnerem obszarów wiejskich gotowych stąpać drogą dostosowania się do wyzwań przyszłości. Już w traktacie z Maastricht Unia stawia sobie za cel zniwelowanie różnic rozwojowych dyskryminowanych obszarów, w tym obszarów wiejskich. W ten sposób miały zostać wzmocnione powiązania gospodarcze oraz społeczne, a ponadto wspierana harmonijna koegzystencja tych obszarów.

Struktury i koncepcje regionalne zyskują w ostatnich latach na znaczeniu, prowadzi się aktywną i ofensywną politykę zintegrowanego rozwoju obszarów wiejskich. Polityka spójności realizowana przez Wspólnotę Europejską wspiera wzrost i postęp na obszarach wiejskich poprzez liczne płaszczyzny działań i wyraźnie sprzeciwia się żądaniom redukcji środków przeznaczanych na rozwój wsi oraz całkowitej liberalizacji rynków rolnych.

Oczekiwane rozszerzenie Unii, jaki miało miejsce kilka lat temu, stawia dodatkowe i trudne wyzwania przez europejską polityką strukturalną oraz polityką rozwoju obszarów wiejskich i odnowy wsi. Te zaś są naznaczone w nowych państwach członkowskich przede wszystkim gospodarstwami rolnymi o bardzo dużej powierzchni upraw i różnicami w sposobie prowadzenia gospodarki rolnej, wysoką stopą bezrobocia na obszarach wiejskich oraz w wielu miejscach brakiem efektywnych organizacji społeczno-gospodarczych reprezentujących interesy ludności wiejskiej.

Mając powyższe na uwadze Walne Zgromadzenie Europejskiego Stowarzyszenia Rozwoju Obszarów Wiejskich i Odnowy Wsi ARGE uchwaliło w grudnia 2009 r. „Cele na rzecz przyszłego rozwoju europejskich wsi i wspólnot wiejskich”.

2. Cele i intencje

Europejskie Stowarzyszenie Rozwoju Obszarów Wiejskich i Odnowy Wsi ARGE działa w przekonaniu, iż obszary wiejskie stanowią wyjątkowe bogactwo Europy. Jest przekonane, że obszar wiejski przyjmuje czołową pozycję w rozwoju Unii Europejskiej, a realizowana przy tym polityka przyczyni się dla dobra całego społeczeństwa wspólnej Europy.

Polityka rozwoju obszarów wiejskich musi być ukierunkowana na wspieranie potencjału ekonomicznego i wzrostu zatrudnienia na wsiach oraz w gminach wiejskich, jak również na znaczącą poprawę jakości życia ich mieszkańców. Ponadto jej celem powinno być tworzenie samodzielnych obszarów wiejskich oraz wyjątkowej przestrzeni środowiska naturalnego, kultury i osadnictwa, w ten sposób, aby ich tradycja i innowacja oraz forma i funkcja występowały jako równorzędni partnerzy.

Rozwój obszarów wiejskich powinien opierać się na zasadach zrównoważonego rozwoju i subsydiarności, kierować się metodą zintegrowaną, konsekwentnie umożliwiać działalność społeczeństwa obywatelskiego oraz dążąc do powiązania w sieć wszystkich istotnych sił i instytucji, w szczególności lokalnych i regionalnych programów Agendy 21.

Warunkiem skutecznego rozwoju obszarów wiejskich w Europie są obszerne strategie działania innowacyjnego i kreatywnego oraz indywidualnie dostosowane rozwiązania na poszczególnych terenach. Konieczne jest przy tym sposób myślenia, który będzie ponad ograniczeniami sektorowymi i geograficznymi: pożądane będą interdyscyplinarność, jak również wieloraka współpraca tak horyzontalna jak i wertykalna.

Należy szczególnie szczególną wagę przywiązać do tego, aby obszary wiejskie mogły zająć i wykorzystać swoje miejsce na równi z regionami metropolitalnymi i konglomeracjami miejskimi. Wzajemne zależności oraz powiązania powinny zostać wykorzystane jako wielka szansa owocnej kooperacji pomiędzy równymi, choć jednak różnymi i niezależnymi partnerami, którzy kroczą wspólną drogą rozwoju.

Ludzie mieszkający na wsi muszą zostać uświadomieni i zmotywowani, aby móc tworzyć koncepcje i angażować się w konkretne przedsięwzięcia na rzecz poprawy warunków życia i mobilizować własne siły. Powinni przy tym przejmować odpowiedzialność nie tylko za swoje najbliższe otoczenie, strony rodzinne, ale powinni jeszcze wykazać zainteresowanie i gotowość do zaangażowania się w sprawy regionalne, ogólnonarodowe, wspólnotowe i

globalne, tak jak np. sojusze na rzecz ochrony klimatu, gospodarki przestrzennej¹, Inicjatywa Globalny Plan Marshalla, Fair Trade.

3. Metody i strategie

W centrum działania jest człowiek

Kluczową rolę w pozytywnym rozwoju odgrywa człowiek, jego intelektualne, społeczne i emocjonalne zdolności, jego gotowość do zaangażowania się i podejmowania odpowiedzialności. Dlatego też rozwój obszarów wiejskich musi wzmacniać wolę samopomocy.

Podstawą w realizowaniu przyjętych polityk oraz administrowaniu jest zwiększona możliwość uczestnictwa w procesie podejmowania decyzji przez obywateli i obywatelki. Można się później spodziewać rozwiązań lepszych jakościowo, podnosi zadowolenie z funkcjonowania jednostek samorządu terytorialnego oraz wpływa na obniżenie kosztów ich działalności. Ponadto udane przedsięwzięcia wzmacniają poczucie wspólnoty i społeczne więzi. Stale należy kłaść szczególny nacisk również na zaangażowanie ekspertów administracji publicznej i innych ważnych instytucji oraz organizacji, którzy mogą stać się kompetentnymi partnerami.

Możliwość udziału w procesie decyzyjnym obywateli warunkowana jest prowadzeniem działań edukacyjnych, informacyjnych oraz motywacyjnych, aby odkryć i rozwinąć ich wyjątkowe zdolności i umiejętności budując przy tym świadomość szczególnej problematyki wiejskiej oraz inicjując przy tym działania innowacyjne i ducha przedsiębiorczości.

Współuczestnictwo powinno być nie tylko tolerowane, ale powinno zostać zinstytucjonalizowane. Konkretnie chodzi o stworzenie odpowiednich struktur informacyjnych, komunikacyjnych i samorządowych, które gwarantowałyby stałe zaangażowanie obywatelskie na równi z radnymi i tym samym stwarzając miejsce dla nowej wspólnoty odpowiedzialności.

Subsydiarność i Dobre Rządzenie (Good Governance)

Kluczowym zadaniem autorytetów regionalnych, ogólnokrajowych i europejskich jest zapewnienie małym jednostkom terytorialnym na obszarach wiejskich odpowiedniej ilości

---

¹ Pod pojęciem Bodenbündnis chodzi między innymi o takie organizacje jak European Land and Soil Alliance e. V promujące zrównoważoną gospodarkę przestrzenną – przyp. tłum.

zasobów, aby otworzyć konieczną przestrzeń rozwoju, której będzie mogła być realizowana zasada subsydiarności. Istotnym ogniwem będzie przy tym samorząd terytorialny w formie autonomicznych gmin, które są nieodzowne, aby zachować bądź też ponownie odzyskać odpowiedzialność obywatelską i zaufanie obywateli do polityki.

Zadaniem polityki powinno być stworzenie społecznościom lokalnym uczciwych, realnych, pomyślnych i długofalowo zabezpieczonych perspektyw. Perspektywy te tworzą bazę formułowania wizji i realizacji konkretnych projektów na rzecz trwałej poprawy materialnych i niematerialnych podstaw egzystencjalnych mieszkańców.

Polityka rozwoju obszarów wiejskich powinna być zrozumiała i transparentna. Procesy związane z podejmowaniem decyzji, obsadzaniem stanowisk oraz realizacją zleceń powinny odbywać się na podstawie obiektywnych kryteriów. Należy zatem tworzyć niezależne instytucje kontrolne, tam gdzie ich nie ma. Pomiędzy polityką a administracją powinna wystąpić spójność działania. Polityka i administracja powinny więc tworzyć jedną spójną całość.

Interdyscyplinarność

Polityka regionalna i administracja muszą być realizować różnorodne strategie rozwoju. Polityka gospodarcza, infrastrukturalna, środowiskowa, agrarna, kulturalna i społeczna jak również wszystkie pozostałe obszary polityczne powinny harmonizować ze sobą, tak aby zasadnie można było mówić o zintegrowanym rozwoju obszarów wiejskich. Należy unikać dysproporcji na niekorzyść walorów kulturowych i społecznych. Szczególną uwagę należy skierować na wykorzystanie zdobyczy, wyników naukowych i umiejętności, jak również osiągnięć w dziedzinie sztuki o pokrewnych obszarów kreatywnej działalności.

W ramach zintegrowanego rozwoju obszarów wiejskich konieczna jest koncentracja i uelastycznienie programów rozwojowych i zakresów kompetencji w dziedzinie przyznawania wsparcia i bezpośredni dostęp obywateli do podmiotów i instytucji udzielających wsparcia. W tym kontekście ważna rola do odegrania przypada działaniom doradczym i administracji.

Interdyscyplinarne uzgodnienia powinny mieć miejsce w skali lokalnej i regionalnej, jednocześnie być wspierane przez najwyższe gremia polityczne.

Współpraca

Nieodzownym elementem skutecznych strategii rozwoju obszarów wiejskich są zawierane sojusze i kooperacja pomiędzy sołectwami i gminami. Umożliwią one podjęcie wyzwań i rozwiązanie problemów na płaszczyźnie odpowiedzialności samorządu w sytuacji, gdy potencjał jednej gminy miałby okazać się niewystarczający. Nie tylko sama współpraca pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego jest ważna, aby osiągnąć odpowiednie efekty oddziałujące zewnątrz, ale również aby stworzyć i pogłębić wewnątrz wspólną, żywą

tożsamość kulturową. Stanowi ona istotny warunek efektywnego wykorzystania zjawiska synergii w trakcie wdrażania regionalnych strategii rozwoju. Zadaniem na przyszłość wszystkich zainteresowanych rozwojem wspólnot wiejskich powinno stać się inicjowanie, promowanie i wspieranie takich kooperacji. Dobrą bazą do tych działań może być filozofia programu LEADER.

Współgranie odnowy wsi, rozwoju gminy, zintegrowanego rozwoju obszarów wiejskich i rozwoju regionalnego jest ważne dla podtrzymywania samodzielnych ruchów odnowy i rewitalizacji oraz dla tego, aby ludzie mogli korzystać z tej dynamiki.

Bazując na silnych regionalnych strategiach rozwoju można poszerzać własny profil lokalnych sieci działających na terenie poszczególnych gminach i w sołectwach za pomocą rozwoju obszarów wiejskich i odnowy wsi.

Inicjatywy o małym zasięgu powinny gromadzić informacje o realizowanej polityce na płaszczyźnie ogólnokrajowej, transgranicznej i europejskiej, te zaś należy lepiej rozumieć i starać się świadomie współkształtować. Polityka realizowana w skali makro oraz administracja powinny starać się tworzyć warunki rozwoju i dbać o dogodny klimat, aby pozwalać na działania w skali mikro i je promować.

Partnerstwa

Kluczowym elementem pozytywnego rozwoju jest kooperacja pomiędzy wsią a miastem, w której każdy z partnerów może wykorzystywać swoje szanse, stawiać czoła nowym wyzwaniom i korzystać z możliwości płynących z synergii.

Warunkiem jest jednak rezygnacja z wzajemnej rywalizacji miasta i wsi lub prób wzajemnego dostosowania się, które prowadziłyby do pozbawienia poszczególnych przestrzeni życiowych ich jednostkowości, niepowtarzalności oraz własnej tożsamości. Ponieważ należy dążyć nie do tego osiągnięcia takich samych ale do równych warunków życiowych jak również do balansu gwarantującego wysoką jakość życia tak w mieście, jak i na wsi.

Dostrzega się znaczenie harmonizacji zasad zintegrowanego rozwoju obszarów wiejskich i zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich, która będzie szczególnie pomocna w tworzeniu owocnych partnerstw miasto-wieś.

Partnerstwa publiczno-prywatne, a więc partnerskie współdziałanie sektora publicznego i gospodarki wolnorynkowej, mogą odebrać bardzo pozytywną rolę w stymulowaniu dynamiki rozwoju. Niemniej jednak należy zwrócić uwagę, że nie chodzi w takim przypadku tylko o samo finansowanie, ale o długofalową, opierającą się na regulacjach

umownych kooperację w ramach której każda ze stron wniesie z korzyścią dla wszystkich uczestników swoje szczególne zalety, atuty i zasoby.

Różnorodność jako wartość

Różnorodność wsi i obszarów wiejskich jest wartością samą w sobie. Należy ją cenić nie tylko ze względów natury estetycznej i jej funkcji kreującej tożsamość, ale także za to, iż umożliwia odnajdywanie adekwatnych rozwiązań zróżnicowanych problemów, jakie pociągają za sobą wielorakie wyzwania.

Celem polityki rozwoju obszarów wiejskich musi być zatem zachowanie różnorodności, uwzględnianie walorów społecznych, kulturalnych, przyrodniczych, gospodarczych i regionalnych przy jednoczesnej rezygnacji z podejmowania prób ujednoczenia tych obszarów lub dostosowywania ich do metropolii i aglomeracji miejskich.

4. Pola i kręgi działania

Rozwój wiejskich regionów wymaga podejmowania całościowych działań, które są dostosowane do wzajemnie powiązanych ze sobą wyzwań i pól problemowych, otwierających nowe drogi do wykorzystania potencjalnych szans. Rozwój obszarów wiejskich i odnowa wsi może wnieść swój decydujący wkład w zintegrowany rozwój obszarów wiejskich. Zadania i konieczne działania na etapie realizacji zostały nakreślone w poniższym zestawieniu. Wybór i ich kolejność nie zasada się na danych priorytetach a pełne oddziaływanie ukazują one dopiero na bazie wielopłaszczyznowej kombinacji. Zależnie od danego regionu i sytuacji wyjściowej poszczególne zakresy będą mniej lub bardziej podkreślane.

Przedsiębiorstwa i miejsca pracy

Obszary wiejskie były i są poddane silnym przekształceniom strukturalnym. Doprowadziło to w porównaniu do zurbanizowanych centrów w wielu regionach wiejskich do zmniejszenia się ich potencjału gospodarczego i liczby ofert pracy. Z tego też względu młodzi i zaangażowani ludzie wsie i migrują tam, gdzie mogą znaleźć pracę i jest wzrost gospodarczy.

Zdolności do przetrwania danego regionu należy dopatrywać się stale w ścisłym związku w jego potencjale gospodarczym. Wielkim wyzwaniem będzie wzmocnienie w sposób trwały i ekologiczny tejże niezbędnej podstawy gospodarczej. Zasadniczo należy zacząć od zadbania o istniejące podmioty gospodarcze i zdynamizowanie miejscowych przedsiębiorstw jak również od stworzenia nowych miejsc pracy dla wykwalifikowanych pracowników. Niezwykle

istotne będzie pobudzenie przedsiębiorczości w branżach innowacyjnych, szczególnie zaś w sektorze średniej przedsiębiorczości i rzemiosła, przemyśle, w sektorze energii odnawialnych, energii alternatywnych, agroturystyki i zdrowia jak również innych usług. Mianowicie:

- Wsparcie dla przedsiębiorstw z uwzględnieniem potencjału regionu i regionalnych sieci powiązań gospodarczych,
- Reaktywowanie ginących zawodów i umiejętności w powiązaniu z działalnością turystyczną,
- Zakładanie inkubatorów przedsiębiorczości dla podmiotów oferujących atrakcyjne i innowacyjne usługi,
- Zakładanie sieci współpracy podmiotów gospodarczych celem wykorzystania efektu synergii,
- Tworzenie modeli zatrudnienia ułatwiających godzenie wychowywania dzieci z pracą,
- Tworzenie miejsc pracy dla pracowników wykwalifikowanych ze szczególnym uwzględnieniem grupy docelowej, jaką są kobiety,
- Wsparcie dla miejsc pracy tworzonych zgodnie z modelem „time-sharing“, z wielofunkcyjną bazą infrastrukturalną,
- Zaangażowanie w decentralizację, w określonych wypadkach również prywatyzację części sektora publicznego,
- Zaangażowanie szkół wyższych i uczelni w rozwój wsi i samorządu terytorialnego oraz szersze zaangażowanie się w przeniesienie przynajmniej poszczególnych instytutów na obszar wiejski.

Zasadniczo w zakresie wspierania „gospodarki wiejskiej“ obowiązują następujące zasady: wzajemne powiązanie w sieć gospodarki rolnej i leśnej, podmiotów gospodarczych, rzemiosła, usług i turystyki, skracanie dróg transportu i unikanie obciążeń środowiska naturalnego. Nadto, aby przełamać bariery lokalizacyjne należy stworzyć gęstą sieć szybkich łącz internetowych obejmujących zasięgiem całe terytorium. Jednak infostrady nie będą mogły całkowicie zastąpić szerzej zakrojonych strategii rozwoju sieci komunikacyjnych i dostosowanej infrastruktury transportowej. Są i pozostaną one ważnym uwarunkowaniem poprawy możliwości zbytu regionalnych produktów i dostępności miejsc pracy. Dodatkowo mają istotny wpływ na skuteczne wykorzystanie walorów turystycznych obszarów wiejskich.

Rolnictwo i gospodarka leśna

Przedsiębiorstwa sektora rolniczego i gospodarki leśnej ze względu na wielorakie przez siebie pełnione funkcje pozostaną także w przyszłości nieodzownymi partnerami gospodarczymi na obszarach wiejskich. Tworzą oni bezpośrednio lub pośrednio miejsca pracy i wzmacniają ich bazę gospodarczą. Równocześnie stanowią one integralną część społeczności lokalnej na wsi budując podstawy funkcjonowania struktur sołeckich. Determinują one również wreszcie walory krajobrazowe i kulturalne. Omówione oddziaływanie gospodarki rolnej i leśnej w takich dziedzinach jak gospodarka, ekologia, społeczność i kultura ma przeogromny wpływ na atrakcyjność obszarów wiejskich. Zintegrowany rozwój przestrzeni życiowych regionów wiejskich i sołectw może się zatem udać tylko pod warunkiem, gdy zaangażuje się przedsiębiorstwa sektora rolnego i gospodarki leśnej. Poniższe strategie i działania powinny być szeroko promowane i pogłębiane:

- produkcja, przetwórstwo i sprzedaż zdrowych artykułów spożywczych,
- Tworzenie wspólnot na rzecz produkcji i sprzedaży produktów regionalnych,
- Produkcja i promocja surowców energii odnawialnej i energii alternatywnej,
- Włączenie do regionalnego łańcucha wartości dodanej dziedzin gospodarki w zakresie przedprodukcyjnym i po produkcyjnym (dostarczanie surowców i przetwarzanie oraz uszlachetnianie produktów i usług),
- Opracowanie i uaktualnienie oferty agroturystycznej,
- Włączenie sektora usług i opieki socjalnej do zadań gospodarki komunalnej i społecznej gmin,
- Troska i podtrzymywanie charakterystycznych dla danego regionu wartości kulturowych,
- Troska o zachowanie bogactwa naturalnego (ziemia, wody i powietrza).

Wzmacniając funkcje regionalne należy zwrócić uwagę również na to, aby zakłady sektora rolnego i leśnego były konkurencyjne w skali ponadregionalnej. Dlatego też należy czynić starania w kierunku stworzenia optymalnych warunków produkcji, zachowania urodzajnej ziemi i poprawy struktur agrarnych poprzez stworzenie nowoczesnej infrastruktury rolnej i odpowiednie działania porządkujące sprawy gruntów rolnych.

Tylko dzięki tak rozumianej podwójnej strategii można z jednej strony zapewnić zagospodarowanie kultury rolnej w sposób trwały na całym terenie, ale również sprostać

palącym wyzwaniom trwałego zagwarantowania wyżywienia dla dynamicznie rosnącej populacji świata.

Krajobraz, grunty, woda i ekologia

Przyroda w stanie nienaruszonym warunkuje jakość życia na wsi. Czysta woda, pitna, czyste powietrze i nieskażone gleby stanowią niezbywalną podstawę życia w skali ponadregionalnej jak również usług świadczonych w ekosystemach rolnych na rzecz centrów miejskich.

Rolnictwo i leśnictwo przejmuje kluczową rolę w zachowaniu jakości środowiska naturalnego. Rodzaj prowadzonej gospodarki ma decydujący wpływ nie tylko bezpośrednio na same środowisko naturalne ale również pośrednio determinuje gospodarkę przyrody [Landschaftshaushalt – przyp. tłum.] i kształtowanie krajobrazu kulturowego, które to bez intensywnego zagospodarowania mogłyby ulec dewastacji. Typowy dla danego regionu krajobraz kulturowy będący wynikiem zrównoważonego użytkowania gruntów stanowi przestrzeń życiową bogatej fauny i flory. Ponadto gwarantuje istnienie niepowtarzalnego obrazu i staje się miejscem rekreacji o istotnym potencjale turystycznym.

W trosce o poprawę bądź też o utrzymanie wysokiej jakości przyrody na obszarach wiejskich i zachowanie wydajności ekologicznej krajobrazu i gospodarki przyrody rozwój obszarów wiejskich i odnowa wsi potrzebują partnerstwa z rolnikami i leśnikami. Unije programy pomocowe na rzecz ochrony środowiska oraz działania uwzględniające aspekty ekologii w ramach zintegrowanego rozwoju obszarów wiejskich okazują się być ceną pomocą. Równocześnie chodzi też o pozyskanie sobie konsumentów, którzy będą korzystać z wody, środków spożywczych i artykułów pierwszej potrzeby w sposób racjonalny i ekologiczny. .

Rozwój obszarów wiejskich i odnowa wsi powinien promować świadomość ekologiczną i wzywać do konkretnych działań w następujących dziedzinach:

- Racjonalne i oszczędne korzystanie z surowców naturalnych, w szczególności zaś z takich surowców jak ziemia i woda poprzez proekologiczne doskonalenie struktury krajobrazowej i rolnej,
- Tworzenie zrównoważonych systemów użytkowania terenów,
- Realizacja programów w dziedzinie krajobrazu kulturowego,
- Zachowanie biotopów i systemów biotopów powiązanych,

- Ochrona obszarów naturalnych i biotopów zgodnie z postanowieniami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej z uwzględnieniem uwarunkowań kulturowych, ekologicznych, rolniczych, społecznych i gospodarczych,
- Forsowanie infrastruktury zaopatrzenia w media i gospodarki odpadami i ściekami, tak aby miały one charakter zdecentralizowany, były dopasowane do przemian demograficznych i mogłyby być utrzymywane z budżetów jednostek samorządowych,
- Zaangażowany udział w sieciach takich jak sojusze na rzecz klimatu i ziemi,
- Promowanie produktów regionalnych i ekologicznych.

Energia i zmiana klimatu

Wzrost zużycia energii i surowców kopalnianych prowadzi do problemów środowiskowych narastających w zatrważający sposób i walcie przyczynia się do zmiany klimatu. Dlatego też nieodzowne są strategie zaradcze, z których można w dwojaki sposób skorzystać. Nie stanowią przy tym alternatywnych do siebie rozwiązań, ale należy rozpatrywać je jako wzajemnie się uzupełniające:

- Oszczędzanie energii i podniesienia efektywnego wykorzystywania energii,
- Wzrost udziału odnawialnych źródeł energii takich jak biomasa, energia wodna, energia słoneczna, fotowoltaika, geotermia i energia wiatrowa.

Rozwój Obszarów Wiejskich i Odnowa Wsi dostrzega konieczność chroniącego środowisko i regionalnego wytwarzania energii, na którą składałoby się kilka ogniw, ale widzi takiej energetyce również nową i szczególną szansę dla obszarów wiejskich. Oczywiście należy wysunąć na pierwszy plan aspekty ochrony środowiska, przemian klimatycznych i redukcji zależności od niestabilnego rynku ropy naftowej i gazu. Należy jednak również liczyć się z widocznymi efektami rozwojowymi i skutkami na rynku zatrudnienia w dziedzinie technologii i produkcji oraz w sektorze usługowym. Pierwszym i najważniejszym ogniwem łańcucha wartości energetyki regionalnej jest niewątpliwie rolnictwo i leśnictwo, przy czym należy położyć nacisk na zrównoważony stosunek produkcji spożywczej i surowców.

Liczne, centralne podmioty i infrastruktura służąca do dostarczania ludności energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych generuje nowe obciążenia dla środowiska ze względu na długie drogi transportu, a dodatkową wadą ich jest, że region traci przy tym potencjał tworzenia wartości na miejscu. Zdaniem Rozwoju Obszarów Wiejskich i Odnowy Wsi należy

priorytetowo traktować regionalną energetykę odnawialną i infrastrukturę mediów komunalnych.

W szczególności należy stawiać sobie ambitne cele, jak:

- Weryfikacja i w razie konieczności poprawa efektywności energetycznej budynków, maszynach i urządzeniach, wraz z systemem bodźców i dofinansowania w celu pobudzenia do oszczędzania energii,
- Tworzenie zdecentralizowanych i na niewielkich powierzchniach zwartych systemów zaopatrzenia w energię odnawialną lub rośliny energetyczne,
- Prowadzenie przyjaznej środowisku produkcji biomasy i przetwarzanie produktów rolnych przy możliwie małym zużyciu energii,
- Gospodarka zrównoważona i działania na rzecz ochrony zasobów leśnych w celu optymalnego wykorzystania ich jako odnawialne źródła energii,
- Gospodarka przestrzenna traktująca priorytetowo budownictwo i mieszkalnictwo energooszczędne oraz redukcję kosztów mobilności,
- Kooperacja sołectw i gmin kierowana wizją samowystarczalności energetycznej, jeżeli to możliwe.

Mobilność i lokalne zaopatrzenie

Mobilność wpisała się już trwale w ludzkie życie, ponieważ nasze działania i czyny mają miejsce w różnych i pomiędzy różnymi miejscami. Osiedla ludzie i ich infrastruktura komunikacyjna oraz ich zaopatrzenie w podstawowe dobra stają się tak samo celem ruchu komunikacyjnego, jak i same stają się jego przyczyną. Sprawna sieć komunikacyjna stanowi o dostępności poszczególnych podmiotów, instytucji i infrastruktury i ich wzajemnej wymianie i tym determinuje w decydujący sposób ich wartość i atrakcyjność czynników lokalizacji podmiotów gospodarczych w danej miejscowości.

Wymogi co do mobilności mieszkańców obszarów wiejskich są częstokroć bardzo wysokie ze względu na większe odległości i rzadszą gęstość zaludnienia. Do zwiększenia roli środków komunikacji publicznej, które powinny być traktowane zawsze priorytetowo ze względu na powody ekologiczne, potrzebne są koncepcje nacechowane szczególną kreatywnością, tworzone również w porozumieniu z innymi gminami. Transport indywidualny powinien być zdeterminowany przestawieniem się na technologie proekologiczne. Wyjątkowa

rola przypada w takiej sytuacji sektorowi publicznemu i prywatnemu, chodzi o udostępnienie do powszechnego użytku pojazdów elektrycznych, stworzenie przyjaznej klientom sieci stacji biogazowych, ale również promowanie zakupu pojazdów ekologicznych.

Celem nadrzędnym jest stworzenie dostępnych i struktur osadnictwa działających w sieci, które w ułatwiony sposób mogły by korzystać z zaopatrzenia lokalnego w dobra codziennego użytku, usługi medyczne, komunalne i inne obecnie dostępne podmioty usługowe. Będzie to prowadzić nie tylko do rozładowania natężenia ruchu, ale znacząco poprawi jakość życia mieszkańców. Decydując o utrzymaniu lub likwidacji usług komunalnych powinno się w większym stopniu uwzględniać kwestie ich dostępności dla mieszkańców. Z drugiej strony należy nakłonić mieszkańców do przemyślenia kwestii mobilności, przyzwyczajęń konsumenckich i ich ewentualnego ukształtowania w duch zrównoważonego rozwoju.

Celem Rozwoju Obszarów Wiejskich i Odnowy wsi jest zatem:

- Zagwarantowanie wystarczającego miejsca i bezpośrednich, bezpiecznych ciągów komunikacyjnych dla pieszych i rowerzystów,
- Poprawa wizerunku i budowa efektywnych oraz tanich sieci komunikacji publicznej,
- Tworzenie parkingów typu „Park and Ride” oraz „Bike and Ride”,
- Oferta elastycznych usług transportowych, jak komunikacja zbiorcza na wezwanie i „dyskobusy”,
- Rozbudowa i wykorzystanie możliwości nowoczesnych technologii teleinformatycznych, aby zminimalizować natężenie ruchu,
- Zintensyfikowana działalność informacyjna i kształtowanie świadomości konkretnych działań mieszkańców w tematach „osadnictwo”, „mobilność” i „zapewnienie zaopatrzenia lokalnego”.

Osadnictwo i przestrzeń zabudowy

Ludność zamieszkująca obszary wiejskie przejęła w przeszłości wiele z zachowań charakterystycznych dla społeczności miejskich, a to odbiło się negatywnie na jej własnej tożsamości kulturowej. Fakt ten znajduje także swoje odzwierciedlenie w sektorze budownictwa mieszkaniowego. Stare budynki, nie raz zabytkowe nie odpowiadają już potrzebom współczesnych rodzin, stylowi życia i wymaganiom współczesnej gospodarki. Skutkuje nowym budownictwem na peryferiach miejscowości przy jednoczesnym krocącym wyludnieniu centrów oraz zabudowaniu cennych terenów rolnych i zielonych.

Należy zatem opracować nowe pomysły i rozwiązania architektoniczne, uwzględniające wymagania współczesności i charakterystykę starych zabudowań danego regionu. Powinno się do odbyć w harmonii z charakterystyką ładu przestrzennego i architektonicznego miejscowości, wykorzystaniem alternatywnych systemów zaopatrywania w energię, ograniczeniem terenów przeznaczanych pod zabudowę i współczesnych elementów architektury i kształtowania przestrzeni.

W centrum tych działań stoją więc kwestie zagospodarowania przestrzeni i rozwoju osadnictwa. Na obszarach wiejskich, gdzie następuje regres demograficzny, należy dać pierwszeństwo rewitalizacji zabudowy centrów historycznych w stosunku do nowych osiedli powstających na tzw. „zielonej łące”. Nie należy pasywnie przyjmować zjawiska migracji i wyludniania, ale w ramach możliwości należy podjąć aktywne kroki. W poszczególnych przypadkach może to oznaczać zasadność umożliwienia jakościowego wycofania się z terenów zamieszkałych.

Kształtując rozwój osadnictwa należy szczególną wagę poświęcić aspektowi kosztów tworzenia, utrzymania i rewitalizacji infrastruktury budowlanej – drogi, sieci wodociągowe, kanalizacyjne, sieci energetyczne, gospodarka odpadami. Ponieważ zagęszczona zabudowa gwarantuje bardziej oszczędne użytkowanie infrastruktury, z tego też powodu powinna być forsowana.

Rozwój Obszarów Wiejskich i Odnowa Wsi przywiązuje szczególną uwagę do:

- Tworzenia planów kontrolowanego procesu osadnictwa, zabudowy uwzględniającej racjonalną gospodarkę przestrzenną i rozwój centrów miejscowości z uwzględnieniem kwestii ekologii wsi,
- Strategii i kooperacji obejmującej kilka gmin, w szczególności w takich obszarach jak rozwój centrów historycznych i racjonalna gospodarka przestrzenna,
- Harmonizacji obszarów mieszkaniowych i gospodarczych,
- Rozwoju świadomości, organizacji konkursów i tworzenie zachęt finansowych dla zachowania tradycyjnego wyglądu miejscowości i jednocześnie nowoczesnego rozwoju elementów charakterystycznych dla danego regionu,
- Projektowania i realizacji nowoczesnych rozwiązań architektonicznych,
- Zachowania charakterystyki ładu przestrzennego i architektonicznego miejscowości i wiejskiej tożsamości oraz zabytkowej substancji budowlanej,

- Kreatywnej zmiany przeznaczenia wyłączonych z użytkowania obiektów budowlanych, które wpisały się na stałe w charakterystykę architektoniczną i przestrzenną lub krajobraz miejscowości,
- Szanowania relacji pomiędzy osadami a otaczającymi je krajobrazami,
- Wytucznych dotyczących terenów przeznaczonych pod nową zabudowę w kontekście racjonalnego zagospodarowania przestrzeni i gospodarki energetycznej,
- Zachowania walorów istniejącej infrastruktury poprzez racjonalne planowanie finansów komunalnych,
- Uwzględniania aspektów budowlanych i przyrodniczych,
- Właściwego uwzględniania aspektów likwidacji barier.

Witalne, atrakcyjne centra i pomieszczenia publiczne oraz obiekty budowlane służące całej społeczności są ważnym miejscem spotkań. Rozwój Obszarów Wiejskich i Odnowa Wsi żąda wsparcia i promowania tego typu miejsc spotkań.

Wysoka jakość warunków mieszkaniowych i atrakcyjny wygląd osiedli i walory krajobrazu spowodowały w niektórych miejscach modę na życie na wsi. Jest to trend, który może okazać się korzystny dla obszarów wiejskich, jeżeli uda się zachować równowagę napływu nowych mieszkańców i osoby, dla których jest to drugie miejsce zamieszkania, zintegrować z życiem wiejskim.

Oświata

Oświata to coś więcej niż kształcenie dzieci i młodzieży. To czego się uczy w szkole, już nie wystarcza. Konieczne jest kształcenie ustawiczne przez całe życie. Chodzi też coraz bardziej o nabycie wiedzy metodycznej i kompetencji społecznych. Mowa tu o procesach kształtujących świadomość, nauce metodą projektów i wspólnocie wiejskiej jako „uczącej się organizacji”.

O zachowaniu placówek oświatowych na obszarach wiejskich nie mogą już decydować wyłącznie kryteria materialne. Bardziej należy uwzględniać fakt, że szkoły stanowią ośrodki życia społeczno-kulturalnego i z tej przyczyny są niezastąpione. Zamykanie często jedynych szkół oznacza stratę dla całego regionu wiejskiego. Zadaniem Rozwoju Obszarów Wiejskich i Odnowy Wsi jest uświadomienie tych faktów przedstawicielom władz lokalnych.

Należy ponadto zwracać uwagę obok „kształcenia na obszarach wiejskich“, także na „kształcenie dla obszarów wiejskich“. W tym rozumieniu należy mieć na uwadze:

- Kierunki studiów i platformy oświatowe zajmujące się tematem zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich,
- Projekty naukowo-badawcze na temat typologii form osad wiejskich, funkcji i zalet obszarów wiejskich jako kompensaty centrów zurbanizowanych i w porównaniu z nimi,
- Specjalistyczną i tematyczną ofertę edukacyjną w zakresie form kształcenia ustawicznego w celu zagwarantowania jakości nowych produktów i usług oraz korzystania z nowoczesnych technologii teleinformatycznych,
- Szkolenia w zakresie kooperacji i komunikacji oraz rozwiązywania konfliktów.

Zdobywanie wiedzy zostało ułatwione dostępem do internetu, ponieważ odbywa się już niezależnie od miejsca i czasu – nowa szansa obszarów wiejskich kompensująca dotychczasową dysproporcję w porównaniu z miastem, szczególnie wtedy, gdy szybko znikają lubi w dostępie do internetu szerokopasmowego i również mieszkańcy regionów peryferyjnych mają do dyspozycji szybko łącza. Jednak przy wszystkich zaletach internetu nie zastąpi on bezpośredniego kontaktu jak w nauce w grupach, zespołach roboczych lub stowarzyszeniach.

Tożsamość kulturowa i społeczna

Rozwój Obszarów Wiejskich i Odnowa Wsi angażuje się świadomie w poprawę społecznych więzi na poziomie regionalnym i sołeckim. Promuje i wymaga stosowania elementów współuczestnictwa i kooperacji jak również struktur opierających się na modelu subsydiarności na rzecz zaangażowania obywatelskiego. Tylko w taki sposób można wzbudzić i zaspokoić zaangażowanie społeczności lokalnej w samodzielne kształtowanie własnego otoczenia.

Punktem wyjścia do tych działań są przestrzenne i gospodarcze uwarunkowania, charakterystyczne dla danego obszaru. Na ich bazie może rozwijać się kulturowa i społeczna tożsamość wsi, w przeciwieństwie do miasta, gdzie życie społeczne i kulturalne częstokroć leży w rękach organizacji zajmującym się tym profesjonalnie. W wielu regionach wiejskich centralną pozycję zajmuje społeczne zaangażowanie obywateli i tworzenie silnych wspólnot, które dbają o zachowanie tożsamości danej lokalności.

Aby wesprzeć ofertę inicjatyw oddolnych potrzebne są nie tylko odpowiednie pomieszczenia, które posłużą za miejsca spotkań, w których tworzy się poczucie wspólnoty.

W strukturach organizacyjnych i oświacie takie samo znaczenie ma wsparcie ideowe jak i materialne - zawsze pod hasłem „pomoc ku samopomocy”.

Mając powyższe na uwadze Rozwój Obszarów Wiejskich i Odnowa Wsi podkreśla następujące potrzeby:

- Oferta oświatowa skierowana do dzieci, młodzieży i dorosłych, która by pomagała w zrozumieniu własnych korzeni historycznych, charakteru i walorów regionu,
- Poszerzenie funkcji szkół i przedszkoli w kierunku powołania regionalnych placówek kulturalno-oświatowych – również jako wkład w zachowanie mniejszych placówek tego rodzaju,
- Zmiana przeznaczenia i / lub rozbudowa obiektów budowlanych i publicznych, tak aby stały się miejscami spotkań,
- Wsparcia dla tworzenia wspólnot lokalnych, kół zainteresowań i grup roboczych, jak również nieformalnych sieci wymiany informacji na poziomie lokalnym,
- Bodźce skłaniające społeczność lokalną do brania udziału w planach i decyzjach kształtujących ich najbliższe otoczenie,
- Zaangażowanie w wiejskie życie miejscowych osobistości świata polityki, gospodarki, kultury i sztuki,
- Przeniesienie kompetencji decyzyjnych na wspólnoty mniejsze i bezpośrednio zainteresowane,
- Wspieranie stowarzyszeń wiejskich i grup, ich uroczystości, zwyczajów i działalności,
- Rozwijanie współpracy stowarzyszeń z różnych gmin w szerokim zakresie tematycznym,
- Zrównoważony stosunek imprez i działań tradycyjnych i współczesnych, które nie pominą ani znaczenia dziedzictwa kulturowego, ani też nie zaniechają tworzenia kulturalnej i sportowej oferty rekreacyjnej.

Stowarzyszenia, wspólnoty interesów i inne formy aktywności społecznej mają zwykle bardzo pozytywny wpływ na jakość życia mieszkańców wsi. Tworzą możliwości i zachęcają do aktywności. Dla wielu, którzy noszą się z zamiarem osiedlenia się na wsi jest to decydujące kryterium. Ponadto przyczynią się do wzrostu wartości dodanej w regionie dając otwierając przed turystyką nowe szanse i wzbogacając lokalną ofertę gospodarczą.

Żywa wspólnota

Również na wsiach zmieniło się życie. Przedstawiciele młodszych pokoleń nie żyją już pod jednym dachem ze swoimi rodzicami i dziadkami. Jednak w wielu miejscach jeszcze funkcjonuje taki system społeczny na wsi, nie bez znaczenie pozostaje tu aktywna działalność stowarzyszeń, która w wielu regionach staje się filarem, na którym opera się codzienność wiejska. Są to pozytywy, które jednak kryją za sobą pewnie zagrożenia, a na które należy odpowiedzieć: należy zwrócić uwagę, aby również mniej zorganizowane grupy społeczności lokalnej zostały włączone w procesy społeczne i życie społeczne. Ponieważ wieś potrzebuje współdecydowania, kreatywności i współdziałania wszystkich mieszkańców.

Należy zachęcać kobiety, do zajmowania odpowiedzialnych pozycji, co będzie w zadawalającym zakresie tylko wtedy możliwe, jeżeli spotka się to z akceptacją społeczną i zrozumieniem w rodzinie. Oprócz promowania równości szans obu płci w rozumieniu *gender mainstreaming* powinno dążyć się w szczególności do tego, aby stworzyć na obszarach wiejskich warunki godnej starości i bezpieczeństwa. Idea żywej wspólnoty wymaga nadto otwartości w mówieniu o potrzebach młodego pokolenia i wzmocnienia rodziny we wszelkich przejawach jej obecności. Nie należy wreszcie zapominać o zwróceniu należytej uwagi integracji nowych mieszkańców wsi i imigrantów, jak również osób specjalnej troski lub osób o odmiennych od większości poglądach.

Rozwój Obszarów Wiejskich i Odnowa Wsi dostrzega więc istotne zadanie poprawy jakości stosunków międzyludzkich. Należy wyznaczać odpowiednie priorytety i nadawać impulsy:

- Organizowanie form opieki nad małymi dziećmi, aby praca i wychowywanie dzieci nie wykluczały się wzajemnie,
- Stworzenie oferty usługowej, która uatrakcyjni samodzielne życie osobom starszym we własnych lub wynajętych domach,
- Bogata oferta w zakresie pielęgnacji i opieki w domu gwarantująca przeżycie godnej starości na wsi – również dla nowoprzybytych pensjonariuszy,
- Modele bonusowe dla osób angażujących się dobrowolnie i jako wolontariusze w ramach działań i instytucji służących wielu pokoleniom,
- Uwzględnianie potrzeb osób specjalnej troski przy projektowaniu obiektów i planowaniu imprez.

5. Stanowisko i deklaracja

Europejskie Stowarzyszenie Rozwoju Obszarów Wiejskich i Odnowy Wsi ARGE chce odgrywać aktywną rolę w dziedzinie zachowania i rozwoju obszarów wiejskich. W ramach własnej sieci partnerów wspiera ideowo działania na rzecz poprawy warunków życia, uwarunkowań gospodarczych i funkcji rekreacyjnych, jak również wszelkich pól działania celem podwyższenia jakości życia w dziedzinie kultury, relacji międzyludzkich i w kwestiach społecznych. Zadania własne polegają na:

- Gromadzeniu, udostępnianiu i ocenie wiedzy, umiejętności i szczególnych osiągnięć w dziedzinie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i rozwoju regionalnego
- Promowaniu wymiany doświadczeń i spotkań na płaszczyźnie wertykalnej pomiędzy decydentami, multiplikatorami i mieszkańcami, jak również na płaszczyźnie horyzontalnej – pomiędzy państwami europejskimi, krajami związkowymi, regionami, gminami i sołectwami;
- Motywowaniu mieszkańców obszarów wiejskich do udziału w procesach decyzyjnych i zaangażowaniu we własne inicjatywy w zakresie współtworzenia własnej przestrzeni życiowej;
- Wzmacnianiu poczucia własnej wartości społeczności wiejskich, ich tożsamości jako Europejczyków o lokalnych korzeniach posiadających wspólne wartości, wspólną historię i wspólną kulturę;
- Promowaniu ogólnospołecznego znaczenia obszarów wiejskich i interesów ich mieszkańców w opinii publicznej, w środkach społecznego przekazu i polityce.

W aspekcie szeroko rozumianego konsensu przyjętego na płaszczyźnie międzynarodowej, przy jednoczesnym zachowaniu regionalnego charakteru, członkowie i partnerzy Europejskiego Stowarzyszenia Rozwoju Obszarów Wiejskich i Odnowy Wsi ARGE opowiadają się za ogólnoeuropejskim połączeniem wysiłków i za wcieleniem w życie celów niniejszej strategii w ramach posiadanych możliwości oraz za przełożeniem ich w rzeczywistości politycznej.

